

сибірській, Сахалінській і Тюменській областях. Регіональну національно-культурну автономію українців Республіки Карелія було зареєстровано вже після проведення другого Конгресу українців Росії (1997 р.). Сьогодні у регіонах Російської Федерації діють більше 100 українських громадських організацій. З них 59 є юридичними особами, 69 – входять до складу Об'єднання українців Росії, 17 – до Федеральної національно-культурної автономії «Українці Росії» [3].

Існує певна підтримка недільних шкіл (Краснодарський край, Тюменська та Волгоградська області, Республіка Башкортостан, Республіка Комі), але сприяння діяльності окремих культурних центрів (Москва, Сочі, Омськ) є радше винятками з правил і не вирішують проблеми в цілому. Основна робота, спрямована на підтримку й розвиток української культури та освіти, здійснюється товариствами самотужки, які в нинішній скрутній ситуації не завжди знаходять розуміння з боку місцевих органів влади [3].

Надзвичайно важливу роль у нинішніх складних умовах може відіграти україномовна преса, адже за відсутності теле- і радіомовлення її значення неухильно зростає. Останні 5 років у Росії почали виходити такі видання, як «Український вибір», «Український кур'єр», «Тинди-Ринди», «Невідома газета», «Український клуб», журнал української фантастики «Брати», «Інформаційний бюлетень Об'єднання українців Москви» (всі – Москва), «Криниця» (Уфа), «Рідне

слово» (Челябінськ), «Українець на Зеленому Клині» (Владивосток), «Українське слово» (Мурманськ), «Українська родина» (Сургут), «Козацьке слово» (Краснодар), дайджест «Забута Україна» (Санкт-Петербург), «Український вісник» (Сиктивкар) та інші (усього близько 20 видань) [3], але сьогодні друк подібних видань потребує значних коштів.

Таким чином, проблеми забезпечення національно-культурних прав українців у Росії, а також збереження їхньої колективної ідентичності та зростання ролі української діаспори в Росії потребують наполегливої, системної роботи. Якщо ставлення до українців у Росії кардинально покращиться (на що поки не доводиться сподіватися), то самі російські українці згуртуються, наприклад, навколо Українського Конгресу Росії, якщо в Україні буде поліпшуватися ставлення до української мови та української культури, то створяться нові перспективи і для розвитку українства в Росії. Але поки що це мрії.

1. Державна програма співпраці із закордонними українцями на період до 2015 року // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/682-2012-%D0%BF#n13>. 2. Закон України «Про правовий статус закордонних українців» \ <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1582-15>. 3. Росіяни в Україні та українці в Росії: спроби порівняльного аналізу // http://klich.at.ua/publ/velikorusi_v_ukrajini_ta_ukrajinci_u_velikorosiji_sprobi_porivnjalnogo_analizu/1-1-0-547.

УДК 159.923.2:-054.7(477)

Тетяна Лялька

Роль громади у збереженні національної та культурної ідентичності мігрантів в Україні

У статті аналізуються можливості України як транзитної держави, а також необхідність збереження ідентичності українських громадян в умовах глобалізації суспільства та в умовах можливої зміни етнічного складу населення країни. Висвітлюються результати дослідження, в якому був використаний метод глибинних напівструктурованих інтерв'ю з біженцями, шукачами притулку та особами, які набули громадянство України. Пропонується поглиблювати знання населення про громади нетрадиційних для України мігрантів, щоб уникнути поширення стереотипів та фобій щодо них.

Ключові слова: міграційні процеси, глобалізація, групи мігрантів, стереотипи, фобії.

The possibilities of Ukraine as a transit state as well as the necessity of preservation of the identity of Ukrainian citizens under conditions of Globalization of society and of possible change of ethnic composition of the population of Ukraine are analyzed. The results of the study done by using the method of deep half-structured interviews with the refugees and finder for shelter as well as persons received Ukrainian citizenship. It is proposed to enlighten the population about communities of the migrants non-traditional for Ukraine to avoid spreading of stereotypes and phobias concerning them.

Keywords: Processes of Migration, Globalization, Groups of Migrants, Stereotype, Phobia.

Україна відіграє важливу роль у Європейській міграційній системі [1, с. 1]. Шлях через український західний кордон найкоротший та найдешевший для тих, які шукають виходу в ЄС [5, с. 151]. Кордон України як транзитної держави на шляху до ЄС щорічно перетинають до 3 000 біженців та до 100 000 шукачів притулку. Залишається в Україні невелика кількість: так, за останні 10 р. з 5 415 осіб, які отримали статус біженця, пізніше зареєстровано за місцем проживання лише 2 664 особи, решта орієнтовано покинули Україну [5, с. 2]. Самі мігранти найчастіше наводять економічні причини для міграції: низький рівень життя, безрезультатні пошуки роботи, невеликі можливості для заробітку в країні походження. Для багатьох мігрантів Україна стала вдалим вибором – через порівняно низьку вартість проживання і практично легкий доступ до Шенгенської візи, а також тому, що в Україні вже живуть їхні співвітчизники [6, с. 140]. Зважаючи на те, що більшість із зареєстрованих в Україні біженців і шукачів притулку – вихідці з Афганістану [3] та беручи до уваги

збільшення кількості мусульманського населення в не мусульманських країнах Європи [4], з'явилась необхідність розширювати знання про громади нетрадиційних мігрантів.

Дослідимо це питання у контексті найчисленнішої групи мігрантів з мусульманських країн, які належать до афганської громади. Практичну частину даного дослідження займає проведення глибинних напівструктурованих інтерв'ю з біженцями й шукачами притулку (та особами, які набули громадянство України) з Афганістану, членами афганської громади міста Києва. Дана громада давно сформована і має порівняно сталу кількість осіб. В Україні громада вихідців з Афганістану сформувалася ще у 80-х роках ХХ ст., пізніше було кілька хвиль вимушеної міграції з Афганістану. Динаміка прибуття мігрантів до Києва показує, що пік в середньому припадав на 1993 р. та 2001 р. Люди інтенсивно прибували в період 1991–1998 рр. Між 1999 та 2001 рр. число прибулих зменшилося – відсоток афганців серед інших мігрантів Києва становив 30,5% [2, с. 65]. Після 2002 р., за словами

респондентів дослідження, ситуація в Афганістані покращилася; різко зменшилася кількість осіб, що прибували до України, характер потрапляння до України, та Києва зокрема, змінився – не приїжджали сім'ями, а переважно одиноки молоді чоловіки.

Причинами переїзду саме до України афганські респонденти називають найчастіше родичів та знайомих в Україні, які вже прибули сюди раніше, або ж спробу транзиту та порівняно легку процедуру отримання статусу [2, с. 73–78]. Зважаючи на те, що багато іноземців ототожнюють Україну з Росією, не виділяючи її особливості на фоні інших держав, то багато мігрантів до прибуття не мали чіткого уявлення, куди саме вони потраплять [2, с. 78]. Тобто є вірогідність того, що багато афганців, проживаючи в Україні вже довгий час, дізнаються про українське суспільство від особистих інтеракцій з місцевим населенням, яке часто вороже ставиться до «нетрадиційних» мігрантів. І відбувається викривлення уявлення з обох сторін одне про одного через брак обізнаності.

Дослідження показало, що Афганська громада етнічно неоднорідна. Збройні конфлікти в Афганістані часто супроводжувалися дискримінацією певних етнічних груп (таджиків, пуштунів, хазара), таким чином, відбувалися етнічні зміни громади у країнах призначення. Наприклад, під час правління моджахедів, які прийшли до влади в Афганістані у 1992 р., спостерігався вплив осіб пуштунської національності з країни, а в Україні це спричинило до збільшення мігрантів з Афганістану саме пуштунської національності після 1992 р. Це в цілому позначилося на громаді афганців в Україні. Більшість з афганців, що є членами громади, це таджики (67,6% опитаних афганців) і це друга за чисельністю етнічна група в Афганістані, менший відсоток – 30% серед респондентів вказали пуштунську національність, і нарешті узбеки та хазарійці – менше 10% серед опитаних. Етнічні групи різняться за віросповіданням, політичними поглядами, прийняттям осіб іншої національності тощо. Етнічна характеристика цієї громади є важливою, адже між представниками різних міграційних груп у громаді досі виникають непорозуміння та відчужені стосунки.

Важливою характеристикою громади є статевий розподіл. Практично рівний у київській громаді афганців: чоловіків – 51,4%, жінок – 48,6% [2, с. 92–93]. Це має значення саме для афганської громади, оскільки варто враховувати гендерну роль у культурі. Так, жінка-афганка не завжди може мати можливість працювати, оскільки це не є її традиційна гендерна роль. Також середньостатистичні мігранти (в тому числі й біженці та шукачі притулку) є молодими людьми – 29,5 років [2, с. 92–93]. Порівняно з чоловіками жінки менше часу знаходяться в Україні як біженці чи шукачі, оскільки жінка переважно приїжджає через певний час після прибуття чоловіка. Жінки у громаді не працюють, погано знають мову, з мовними питаннями найчастіше допомагає сам чоловік.

Щодо релігійної приналежності афганська громада гомогенна – члени громади мусульмани, підтримують релігійну практику різною мірою та з різною інтенсивністю, а українське суспільство не стоїть на заваді для практикування мусульманства. Рівень релігійності окремих осіб і в сім'ях значно відрізняється. Так, деякі жінки традиційно носять головні убори – хіджаби, а деякі заперечують цю традицію як застарілу і повністю уподібнюються до українських жінок.

Сім'я – традиційно важлива для членів афганської громади інституція, яка не втратила свого значення з переїздом до України. Члени афганської громади дотримуються

традиційних поглядів на сім'ю та на роль чоловіка й жінки, а саме: чоловік є головою сім'ї, матеріально забезпечує її, у сім'ї працюють лише чоловіки, тоді як жінки традиційно доглядають за дітьми, працюють в домі, відвідують Інтеграційний центр для біженців тощо.

Що стосується дошлюбних відносин, ініціатива створення сім'ї належить чоловікові, а звичного для українців поняття «дошлюбні відносини» не існує, оскільки вибір потенційних партнерів для створення сім'ї відбувається за розрахунком і домовленістю батьків (родичів) обох сторін. Пошук потенційних партнерів для одруження може відбуватися різними шляхами, зокрема, майбутню дружину можуть привезти з Афганістану або жінка, яка мігрує з України далі за кордон вже заміжня чи має кандидата для одруження.

Більшість одружених членів громади, як чоловіків так і жінок, прибули в Україну вже з сім'єю (або жінки з дітьми приїхали через деякий час після чоловіків), а на запитання про причину виїзду з Афганістану люди з сім'ями зазначали саме пошук безпечних умов для проживання сім'ї та розвитку дітей. В умовах перебування за межами своєї країни є основним підтримуючим фактором (психологічно – дає почуття захищеності, безпеки та розуміння, а матеріально – кожен член сім'ї може отримувати виплати від недержавних організацій). Люди, які проживають в Україні з сім'єю зазначали, що це для них сьогодні є найважливіше, сім'я – це люди, до яких найперше потрібно звертатися по допомогу: «...головне сім'я, щоб сім'ї жили разом...». Відповідно громада для осіб із сім'ями має невелике психологічне значення: «Ні, не обов'язково [щоб всі афганці жили разом]... Хай живуть, де хочуть [афганці]. Головне сім'я».

Одночасно сім'я є стримуючим фактором до інтеграції, оскільки спілкування в сімейному колі ведеться на афганських мовах (пушту, дарі), і лише діти, які ходять до місцевих шкіл, можуть говорити між собою місцевими мовами: «Дома... я говорю до дітей пушту, дарі, а діти йдуть до школи, 6 годин у школі, о шостій годині приходять... і говорять тому на українській, трошки говорять дарі, пушту...». А також наявність сім'ї в Україні є іншим стримуючим фактором – перешкоджає мігрувати далі в Європу і змушує будувати життя в Україні: «У мене вже... донька є, слава Богу, ми вже сім'я, а хто один приходиться, то не залишаються [в Україні], неможливо залишитися...», – зазначив чоловік, відповідаючи на питання про подальші плани в Україні. Таким чином, для самотніх людей легше емігрувати, ніж для тих, що вже створили сім'ї.

Так, робота займає більшу частину часу у чоловіків з афганської громади: робочий тиждень для працівників на ринку триває 6 днів (з вівторка по неділю), а робочий день – з 6 або 7 години ранку (за різними даними) до 7 години у вечері. Така велика кількість часу, яку респонденти-чоловіки проводять на роботі зі своїми співвітчизниками, не розцінюється опитаними як якісний і добрий для спілкування час: «...Зранку на роботу о сьомій приходимо, а ввечері в шостій йдемо. Йдемо додому, їмо, дивимось телевізор. На тиждень у нас один понеділок вихідний. Ми бачимо земляків на чебуреках, а так робота...».

У вільний від роботи час більшість чоловіків займаються домашніми справами, на які не вистачає часу протягом тижня. Також у чоловіків з афганської громади, які працюють на ринку, через роботу обмаль часу на інші можливі зайнятості, а саме: на проведення часу з сім'єю (якщо є сім'я), на зустрічі зі співвітчизниками та з друзями (й українцями, й афганцями), навчання, мовні курси, курси перекваліфікації

тощо: «Я б спортом зайнявся, щось би вчив, але часу не вистачає».

Дуже невелика частка жінок у громаді працевлаштована. Окрім традиційних поглядів на роль жінки та дотримання цих традицій в умовах українського суспільства, безробіття жінок спричинене незнанням місцевих мов (української та російської). З одного боку, жінки не знають місцевих мов і тому не можуть працевлаштуватися, а, з іншого боку, оскільки жінка традиційно проводить час вдома або з іншими співвітчизниками і практично не контактує з місцевим населенням, вона не може вивчити мову на достатньому для щоденного спілкування та роботи рівні. Отже, ряд факторів вплинув на те, що жінки значно гірше за чоловіків знають місцеві мови:

- жінка займає пасивну порівняно з чоловіком суспільну та сімейну роль, не докладає зусиль, щоб вивчити мову;
- жінка не має мотивації до того, щоб вчити місцеві мови, оскільки не має потреби в спілкуванні з місцевим населенням, тоді як чоловік має мотивацію і потребу знати мову.

Дещо інша ситуація склалася щодо знання місцевих мов серед дітей та молоді. Оскільки діти відвідують українські школи та дошкільні заклади, вони не мають труднощів з вивченням мов, і як основну мову використовують російську, між собою та в сім'ї спілкуються російською. Тоді як їхні батьки та люди, які в дорослому віці приїхали до України, більше користуються для щоденного спілкування в сім'ї та між собою афганськими мовами.

На сьогодні афганська громада міста Києва переживає етап зміни поколінь: з одного боку, є старше покоління, особи, що з часів СРСР жили, вчилися і працювали в Україні, а після розпаду Радянського Союзу залишилися в незалежній Україні, були більш освічені, тому їм було легше інтегруватися в незалежній Україні; багато з них на сьогодні виїхали за кордон або асимілювалися в Україні, таким чином, самі члени громади говорять – особово стосується тих, які перебувають в Україні давно і набули громадянство, – що зараз вже «не так, як раніше». Інша група – це діти біженців, які досягли робочого віку та віку вступу у ВНЗ: «...стають на ноги... і забезпечують сім'ю». Також є група осіб, що на сьогодні прибувають з Афганістану до України, і відрізняються національною приналежністю, метою приїзду, мотивацією до інтегрованості тощо. Отож, серед членів афганської громади можна умовно виділити такі три групи:

- перше покоління (особи, що жили в Україні за часів існування СРСР);
- друге покоління: діти у афганських сім'ях;
- новоприбулі біженці.

Існує ієрархія в громаді – Комітет і голова громади. Незалежно від ставлення афганців до ієрархічного поділу у громаді в місті Києві, громада, яка існує в Києві довгий період часу, природно, створила внутрішню структуру, розподілила виконання обов'язків між авторитетними людьми серед афганців.

На сьогодні окрема робота з афганською громадою не проводиться, не зважаючи на те, що афганці – найчисельніша група біженців і шукачів притулку, яка (у порівнянні з іншими громадами) зберігає національну ідентичність в умовах іншого суспільства.

Тенденція до зростання мусульманського населення у не мусульманських країнах Європи не має викликати почуття загрози у тубільців. Йдеться про збереження власної ідентичності в умовах глобалізації суспільства. Тому для України, яка обирає курс на Євроінтеграцію, важливо знати про те, яких змін може зазнати етнічний склад населення країни. А також поглиблювати знання про громади таких нетрадиційних для України мігрантів, щоб уникнути поширених негативних стереотипів щодо цієї специфічної групи мігрантів, так званої ісламофобії.

1. Андрысек О. Інтеграція беженцев в Республике Беларусь, Республике Молдова и Украине / Олдрих Андрысек. – Стратегия действий. – 2008. – 186 с.
2. Нетрадиційні мігранти у Києві: сім років по тому / За заг. ред. Я. М. Пилинського. – К.: Стило, 2009. – 280 с.
3. Статистичні дані по кількості шукачів притулку за 2008–2011: за даними УВКБ ООН. – 12 березня, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unhcr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=316&Itemid=254&lang=uk.
4. Kettani H. 2010 World Muslim Population / Houssain Kettani. – Proceedings of the 8th Hawaii International Conference on Arts and Humanities, Honolulu, Hawaii, January, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pupr.edu/hkettani/papers/HICAH2010.pdf>.
5. Luptakova M. Legal and Illegal Migration from Ukraine: An analysis of social and security issues / Marina Luptakova. – International Journal of Criminal Justice Sciences. – Vol. 4(2), 2009. – P. 144–159 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sascv.org/ijcjs/marina.html>.
6. Ruble B. A. Kyiv's Troeshchyna: An Emerging International Migrant Neighborhood / Blair A. Ruble // Nationalities Papers. – 2003. – Vol. 31. – No. 2. – P. 139–155.

УДК 007:304:659.3

Віктор Набруско

Інформаційний простір України: загрози національній ідентичності та інформаційному суверенітету*

Стаття присвячена актуальним проблемам мас-медійного ринку в контексті викликів транзитного суспільства, зокрема загрози інформаційному суверенітету та національній ідентичності. Автор зосереджує увагу на питанні модернізації класичної моделі державного управління в частині посилення ролі ЗМК як фактора гармонізації відносин суспільства і влади.

Ключові слова: *свобода слова, національна ідентичність, інформаційний суверенітет, мас-медійний ринок, плюралістичне інформаційне поле, громадянське суспільство.*

The article is devoted to the actual problems of the mass media market in the context of challenges for transit society. The author focuses on the modernization of the classic model of public administration in terms of strengthening of the role of mass communication as a factor that harmonizes relations between society and government.

Keywords: *Freedom of Speech, National Identity, Information Sovereignty, Mass Media Market, Pluralistic Information Field, Civil Society.*

* Стаття написана автором у жовтні 2012 року, але сьогодні вона звучить не менш актуально, а висновки, зроблені автором, підтверджують його великі прогностичні здібності.